

'IK WIL NIET TOT EEN GROEP BEHOREN'

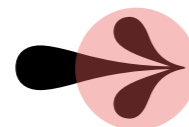
AFBEELDINGEN: STEFAN HEIJENDAEL

Hij weet hoe het is om apart gezet te worden; dat heeft zijn kijk op de Nederlandse samenleving bepaald. Michael Schaap, alias de Hokjesman, in discussie met Maarten. 'De grootste nationale deugd van de Nederlander – nuchterheid – maakt dat dit land zo goed draait, maar betekent ook een gebrek aan fantasie.'

Door Maarten van Rossem, Alies Pegtel en Laurens Bluekens

UITSLUITING

De Hokjesman: 'Van kinds af aan weet ik wat het is om soms de uitzondering op de regel te zijn. Ik groeide op in een niet-Joodse omgeving, waarin ik met mijn Joodse wortels een vreemd element was. Als ik nu als Hokjesman een dorp op de Veluwe binnenkom, val ik weer op in mijn pak – en ik heb een ander hoofd dan de gemiddelde Veluwnaar. Het gebeurt me weleens dat ik in de kroeg een antisemitische opmerking naar mijn hoofd krijg geslingerd. Ik begrijp dus goed

dat een Surinaams jongetje in Volendam het niet leuk vindt om Zwarte Piet genoemd te worden.'

Maarten: 'Ik ben Joods noch Surinaams. Toch ben ik mijn hele jeugd apart gezet en gepest.'

De Hokjesman: 'En, ben je daar gelukkig van geworden?'

Maarten: 'Ik ben in principe een evenwichtig en gelukkig mens. Het pesten is al heel lang geleden, maar ik vond het niet leuk, nee.'

CV

Michael Schaap (1968) is regisseur en programmamaker. In 2009 verwierf hij bekendheid met *De Viagraman*, een documentaire over het wonderlijke sekspilletje waarin hij zelf de hoofdrol speelt. Sinds 2013 maakt hij samen met Jurjen Blick de VPRO-serie *De Hokjesman*, waarin hij Nederlandse gemeenschappen analyseert. In april start het derde seizoen, waarin Schaap onder meer de Drenten, geesteszieken, reizigers, professoren en lesbiennes onderzoekt.

De Hokjesman: 'Jouw intelligentie heeft je waarschijnlijk gered. Jij staat boven de partijen, je bent soeverein, je bent een *man in your own right*. Dat is ongeveer waar de oude Grieken ook naar streefden: het bereiken van een vorm van geluk door soeverein te zijn.

Voor mij is de oorlog bepalend geweest voor mijn kijk op de wereld. Ik ben de rest van mijn leven nog bezig om daarover na te denken. Ik kom uit een familie die door de oorlog getraumatiseerd is. Dat heeft mij als kind zo aangegrepen dat ik me al jong ben gaan afvragen hoe de in- en uitsluiting van mensen werkt.'

GROEPSGEVOEL

De Hokjesman: 'Ik ben sociaal aangelegd: ik kan met iedereen omgaan en ga met iedereen het gesprek aan, maar privé voel ik steeds meer het verlangen mij af te zonderen. Uiteraard ga ik nog wel om met mijn naasten, burens en omgeving, maar voor de rest wil ik eigenlijk met niemand iets te maken hebben. De gevoelstemperatuur van de samenleving is steeds minder de mijne, ik mis verfijning. Daarom trek ik me terug op mijn terp, in mijn platonische grot.'

Maarten: 'Ik ben ook geen groot verwantvoeler. Ik ben zeer gesteld op mijn naaste familie. Maar ik hou niet van feestjes, ik ga niet naar collectieve bijeenkomsten. Ik wil niet zingen als iedereen zingt. Ik hou niet van deelname aan een polonaise van welke aard dan ook.'

De Hokjesman: 'Ik ook niet. Ik zonder me steeds meer af en wil niet tot een groep behoren.'

Maarten: 'Ik heb me nooit bij een groep thuis gevoeld. Maar toen ik nog werkte als amerikanist viel het me wel op dat of ik nou in Berlijn op bezoek was bij een collega-americanist, of in Nottingham, we allemaal hetzelfde meubilair hadden en dezelfde boeken en tijdschriften la-

zen. Ik had met hen meer gemeenschappelijk dan, zeg, met een Nederlandse havenarbeider.'

De Hokjesman: 'Kosmopolieten, dat waren jullie. Dat is trouwens het oude Russische scheldwoord voor Joden.'

Maarten: 'Kosmopolitisch, inderdaad. Als iemand *The New York Review of Books* leest, denk ik meteen: dat moet wel een aardig persoon zijn.'

De Hokjesman: 'Ook ik voel me verwant aan mensen die dezelfde bladen en kranten lezen. Als ik voor mijn programma een gesloten gemeenschap betreed, ga ik allereerst op zoek naar een vriend, naar iemand die me kan helpen en die kan reflecteren. Ik scan altijd wat voor televisiegids er in de huiskamers ligt. Als dat een *VPRO Gids* is, dan is de kans groot dat diegene een vriend kan worden. Maar om nu te zeggen dat ik tot de VPRO-club behoor? Wacht eens even, ik ben trouwens wel lid van een club – van Sociëteit De Kring aan het Leidseplein.'

Maarten: 'De Kring? Nooit ofte nimmer zou ik daar lid van willen zijn.'

'Er is niets mis met een elitair reveil'

De Hokjesman: 'Ja, ja, dat vind jij natuurlijk helemaal niks, omdat je denkt dat het een gesloten elitair bolwerkje is. Ik heb er helemaal niets op tegen dat mensen samenklonteren, want ik ben mateloos gefascineerd door groepsvorming en de antropologische en sociologische processen die daarbij plaatsvinden. Maar persoonlijk wil ik niet worden geschaard in een of andere orde. Mogelijk word ik gezien als lid van de groep van de elitaire grachtengordel-VPRO'ers met designbril, maar daar wil ik me ook weer aan onttrekken.'

Maarten: 'Je ziet er altijd zo netjes uit in je serie. Rustig, kuierend. In werkelijkheid ben je motorisch een heel druk persoon.'

De Hokjesman: 'Klopt. In het echte leven ben ik wild en behoorlijk heetgebakerd. Waarschijnlijk zou ik nu als ADHD'er gediagnosticeerd worden, maar toen ik jong was bestond die diagnose niet en noemden ze dat *minimal brain damage*.'

NUCHTERHEID

De Hokjesman: 'Ik laat zien dat Nederland een lappendeken van culturen is. Wilders roept: "Migranten moeten zich aanpassen aan de Nederlandse cultuur." Dan denk ik: aanpassen aan welke cultuur? Er wordt veel afgegeven op huiselijk geweld binnen de islam; evenzogoed mept men op Ameland vrouwen met Sunnekleas. Nederland staat voor eenheid in verscheidenheid.'

Maarten: 'Het is modern om te geloven dat er een samenhangende Nederlandse cultuur bestaat. Of het nu Bas Heijne of Paul Scheffer is, ze hebben allemaal prachtstukken geschreven over onze eigen cultuur, het "nationale verhaal", maar ze maken nooit duidelijk wat dat dan inhoudt.'

De Hokjesman: "Wien Neêrlandsch bloed door d'aderen stroomt, Van vreemde smetten vrij," dat waren de eerste zinnen van het volkslied van het Nederlands koninkrijk voor 1932. Dat de cultuur van onze natiestaat in termen van bloed werd gevat, is veelzeggend.'

Maarten: 'De natiestaat is per definitie een uitsluitend mechanisme. Er zijn mensen die bij de natiestaat behoren; zij zijn door hun opvoeding doordeesemd van de lokale cultuur. En er zijn mensen die hier niet van doordeesemd zijn, en die horen er niet bij. Het "alledaags fascisme", zoals Umberto Eco dat voortreffelijk heeft beschreven, wortelt in de natiestaat.'

De Hokjesman: 'Vreemdelingenhaat gaat niet altijd gepaard met fascisme, maar een van de kernwaarden van het fascisme is wel het apart zetten van een bepaalde groep.'

Maarten: 'Lees Hannah Arendt. Zij legt haar-fijn uit dat als je een natiestaat maakt, je automatisch vreemdelingen krijgt.'

De Hokjesman: 'Als ik tegenwoordig aankom op Schiphol heb ik veel minder positieve emoties dan twintig jaar geleden. De samenleving is helemaal af, prachtig gecontroleerd en gereguleerd. Maar ik hou van een vrijzinnige samenleving waar ook enige chaos heerst. Dat komt de creativiteit ten goede. Een staat waarin alles gecontroleerd en gereguleerd wordt, is een crypto-fascistische staat. De grootste nationale deugd waarvoor de Nederlander zichzelf op z'n borst slaat is z'n grootste zwakte: z'n vermeende nuchterheid. Dat zakelijke maakt dat dit land goed draait, tegelijkertijd betekent het een gebrek aan fantasie.'

POPULISTEN

De Hokjesman: 'Het is gekmakend dat vrijwel niemand in het parlement tegen Wilders op kan. Na de moord op Pim Fortuyn hebben we veel programma's over hem gemaakt. Na de opkomst van Wilders ben ik Fortuyn met terugwerkende kracht gaan missen. Als je moet kiezen tussen Fortuyn en Wilders, dan kies je toch voor Fortuyn?'

Maarten: 'Fortuyn is het grootste ongeluk dat de Nederlandse parlementaire democratie na '45 is overkomen. Hij heeft de boze prinses wakker gekust. We hebben Wilders omdat we Fortuyn hebben gehad. Nederlanders behoren tot de meest tevreden mensen ter wereld; slechts een kwart van de bevolking is ontevreden. Een meerderheid van de bevolking heeft geen probleem met de vluchtelingenstroom; toch bepaalt het meest agressieve, onaangename deel van de bevolking de teneur. Hoe kan het dat we ons door een minderheid laten ringeloren?'

De Hokjesman: 'Persoonlijk laat ik me niet ringeloren, ik ga altijd met Wilders-stemmers in discussie. In deze tijd lijkt iedere mening evenveel waard te zijn. Maar als mensen ongenueanceerd uit de hoek komen zonder dat ze zich goed geïnformeerd hebben, zeg ik: meneer of mevrouw, uw mening bestaat, maar is minder relevant dan andere meningen. Als mij daarom het verwijt wordt gemaakt dat ik een elitair standpunt inneem, dan zeg ik zonder schaamte: dat klopt. Er is niets mis met een elitair reveil. Ik wijs PVV'ers rücksichtslos op de tekortkomingen in hun denken.'

Maarten: 'We hebben de afgelopen jaren een ruk naar rechts gemaakt. De schuldige is Fortuyn, hij was het boegbeeld van deze beweging.'

De Hokjesman: 'Dat zijn jouw woorden. Ik denk dat er meer aan de hand is. Ik verlang naar

een samenleving waarin niet alleen naar economisch nut wordt gekeken. Daardoor ontstaat een vervlakking van onze cultuur, een gebrek aan historisch besef en afkalving van het onderwijs.'

GAJES

Maarten: 'We horen altijd dat de harde kern van de PVV uit laaggeschoolde mannen bestaat, uit losers en uitkeringstrekkers. Zie jij dat ook?'

De Hokjesman: 'Ik zie een analogie met het partijprogramma van de NSB uit 1935. De PVV en de NSB tappen uit een vergelijkbaar vaatje. Let wel: 1935 was jaren voor de Kristallnacht en Auschwitz. Door sommigen wordt momenteel een hetze gevoerd tegen moslims, net als toen tegen de Joden. Ik ben in elk geval blij dat we het geteisem in het gezicht kijken, dat er media zijn die het fascistische sentiment in beeld brengen.'

Maarten: 'Is het niet merkwaardig dat onze vrienden van de PVV pro-Israël zijn?'

De Hokjesman: 'Dat geldt alleen voor Geertje-peertje en zijn naaste getrouwen. Bovendien: het "daar moet een piemel in"-gajes dat nu semi-geüniformeerd en "kaas is de baas"-brallend van gymzaal naar raadszaal trekt met allerlei rare symbolen, is voor mij gevoelsmatig geen haar beter dan het soort dat in de oorlogsjaren Joden aangaf voor geld.'

Maarten: 'Is het gajes geen meesterlijk onderwerp voor *De Hokjesman*?'

De Hokjesman: 'Het gajes is een te amorf begrip. Groepen die ik bezoek, moeten bepaalde elementen hebben, zoals gemeenschappelijke tradities, een gemeenschappelijke geschiedenis en een gevoel van trots – je zou kunnen denken aan voetbalsupporters.' ●

De Hokjesman is vanaf 1 april (geen grap) elke vrijdag te zien tussen 21.10-21.55 uur op NPO 2.